

др Драган Митровић,
доцент Правног факултета у Београду

ПРАВНА ДРЖАВА КАО ПРАВНА МИСАО И КАО ПРАВНО ИСКУСТВО (1)

”Да је човечанство желело правду, одавно је могло имати.” Пошто то, очигледно, није до сад био случај са свим људским намерама, човечанство је створило правну државу, којом је правду као вредност заменило вредношћу правне државе. На тај је начин учињено мало, јер је једна општељудска вредност замењена другом, чисто правном вредношћу. Међутим, на тај је начин учињено много, јер је у људске односе унета еманципаторска демократска идеја о општој једнакости и правној предвидљивости.

Од правне државе као правне мисли и као правног искуства не треба, међутим, очекивати оно што она никако не може да пружи. Тај раскорак између намера и могућности чини правну државу и данас крхком творевином у теоријском, а поготово у искуственом смислу.

Кључне речи: *Право*. - *Правна држава*. - *Владавина права*. - *Правна мисао*.
- *Правно искуство*.

I

Начело законитости у најширем смислу има изванредан значај за нормално функционисање сваке друштвене заједнице у којој постоје држава и право. То важи за све стране начела законитости, а посебно за његову социолошко-политичку страну. Међутим, ни ова страна начела законитости нема свуд исто значење. У европској континенталној правној традицији и искуству начело законитости се поистовећује са правном државом (*Rechtsstaat*), коју је створила и посебно развила немачка правна филозофија и теорија, а у англосаксонском систему и традицији са владавином права (*the Rule of Law*), која као да данас оличава модеран појам законитости уопште (2). Па, ипак, иако су данас правна држава и владавина права готово истоветни појмови, њихова велика сличност не укида једну важну разлику међу њима - правна

(1) William Hazlit, *The Plain Speaker*, (1826): "If mankind had wished for what is right, they might have had it long ago".

(2) *Правна држава, људска права и владавина права*, "Гледишта", Београд, октобар-децембар 1989, година XXX, бр. 10-12.

држава у европском континенталном систему и данас има посебно а не основно значење, док у англосаксонском систему владавина права представља основно значење начела законитости. Изједначавање правне државе са владавином права треба због тога доводити у везу с овим посебним а не са општим европским значењем законитости.

Начело законитости у социолошко-политичком смислу има своје посебне облике. На њих утичу различити друштвени, државно-организациони и правни узроци и услови. Због тога чак и пореди са истим социолошко-политичким садржајем показују велику шароликост у погледу облика у којима се испољава начело законитости. То је могуће због тога што је реч о облику државе а не о садржини, тј. о правном облику који има релативно независно кретање у односу на карактер државе и права (3). Уз то, начело законитости ни историјски није увек на исти начин одређивано нити је увек имало оно место које му данас бар номинално припада. Наиме, из апсолутистичке државе полицијског типа створена је законска држава, из које је, касније, настала правна држава. Због тога се могу разликовати три главна социолошко-политичка облика законитости и три правна облика државе: држава са законима, законска држава и правна држава (4).

Држава са законима обележава развој законитости од њених самих почетака до грађанских револуција у XVI и XVIII веку. Законска држава је карактеристична за XVIII и XIX век, док се правна држава појављује у последњим деценијама XIX века и данас представља заједно са владавином права главни социолошко-политички облик начела законитости у савременом смислу.

Овакав развој начела законитости у наведеном смислу одређен је испуњавањем различитих услова. Тамо где је уместо демократије аутократија, уместо поделе власти њено јединство оличено у личности владара, уместо рационалне државе с функционалном бирократијом свемоћна бирократска држава, тамо постоји држава са законима. Тамо где је власт подељена и управа подређена, иако не и до краја спутана законима, тамо постоји законска држава. Тамо, пак, где је уместо аутократије демократија, уместо јединства власти подела власти, уместо самовољне и свемоћне власти рационална демократска држава с функционалном бирократијом, уместо владавине људи владавина права, тамо је и правна држава (5).

(3) Радомир Лукић, *Методологија права*, Београд, 1977, стр. 201-221.

(4) Драган Митровић, *Правни облици државе*, у: *Косово животоносни источник, опстанак и окрепљење српског народа 1389-1989*, "Правни живот", Београд, 1989, стр. 141-154.

(5) Поменута парафраза Платонових запажања о држави у *Законима* сусреће се и у радовима наших старијих правних писаца (В. Вуксановић, *О појму правног поретка и државе*, Београд, 1931; Д. Аранђеловић, *Принципи државног уређења у скорој прошлости и садашњости*, Београд, 1935; И. Крбек, *Законитост управе*, Загреб, 1936; М. Ч. Марковић, *Правна држава*, Београд, 1939).

II

Држава са законима означава саму државу као правну организацију, што и јесте свака држава. У таквој држави, међутим, закон и начело законитости постоје али не обавезују, изузев: "Quod p̄ncip̄i placuit, legis habet vigorem." Воља владарска је изнад закона, јер је владар истовремено и правно неограничен и правно неодговоран. Стога његова воља одређује непосредно или посредно шта су право и законитост. Управо због тога начело законитости у таквој држави нема на сталан и предвидљив начин ону обавезујућу снагу коју би требало да има већ се схвата као допуна начелу целисходности схваћеном у најширем смислу речи. Занемаривање и лако одрицање од начела законитости у таквој држави представља, с друге стране, појаву која је осим повремених изузетака трајно присутна све до настанка грађанских држава тзв. старијег либерализма, а посебно је уочљива у државама тзв. просвећеног апсолутизма. Свим државама с правним обликом државе са законима, а посебно држави просвећеног апсолутизма која је одговарајући пример из не тако давне прошлости, заједничка је опширност државних задатака, свеprisутност државне силе, изразита централизованост државног апарата успостављеног на строгим хијерархијским основама, укидање сваког посредништва између власти и народа и успостављање непосредног односа поглавара државе са становништвом, моћна и неодговорна управа и подређено и контролисано судство (6). Задатак владара у таквој држави јесте да у најбољем случају, као "први слуга државе", "усрећи" своје поданике. *Salus publica, suprema lex esto.*

Не треба, наравно, много маште да се наведена својства државе са законима препознају и у савременим, само по имену демократским правним државама (7). Особеност је таквих држава да само привидно прихватају и, чак, величају вредности које с њима немају много веза. У таквим државама начело законитости се схвата као средство за обрачун са неистомишљеницима или са људима друге вере и нације, док мимикрија којој се прибегава, посебно кад је реч о формалном инсистирању на примени начела законитости, треба да код припадника таквих надзора створи свест о посебној мисији због које су посебно повлашћени у моралном и правном смислу. У ствари, на тај се начин један аутократски режим прикрива иза правног облика државе који му никако не припада. У стварности такве државе инсистира се на једнакости која се често своди на Орвелово запажање у *Животињској фарми*: "Све су животиње једнаке, али неке животиње су једнакије од других." У сваком случају, постојање законитости у таквој држави представља ствар оцене уске државне елите, док је сама законитост сведена до пуког правно-техничког средства које може послужити сваком замишљеном

(6) Д. Аранђеловић, *Принципи државног уређења у скорој прошлости и садашњости*, Београд, 1935, стр. 4-7.

(7) Б. С. Марковић, *Деспотска, идеолошка и демократска држава, у: Правна држава - порекло и будућност једне идеје*, Београд, 1991, стр. 105-107.

циљу (8). И апсолутистичка држава и савремена држава кад је само номинално демократска, као што може да се примети, припадају правном облику државе са законима.

Начело законитости обезбеђено је идејно и у стварности на једном вишем и модернијем нивоу тек консолидовањем власти у новооснованим грађанским државама. Том циљу су подређени и најважнији акти таквих држава, који често имају уставни карактер. Најзначајнији кораци у правцу коначног раскидања са духом полицијске државе истовремено су и цивилизацијски напори да се човек правно одреди као грађанин који располаже правима и обавезама које му по природи ствари припадају, да се ојача уставни положај парламента и управа стави под законе нове грађанске државе, да се обезбеди правна једнакост и сигурност свих грађана (без обзира на пол, веру, националну припадност или политичко убеђење) као и њихових колективитета. Овакву оријентацију чију су теоријску подлогу поставили грађански мислиоци позног средњег века, потоњи правни теоретичари развијају и преносе у писано право. У најважнијим радовима и политичко-правним документима тог доба, проблематика законитости се усредсређује на ограничавање слободног деловања дотле готово самоволне управе и на успостављање независног судства. У полицијској држави, на пример, управа је била правно невезана законима; у законској држави управа је везана законима и одговара за свој рад. У полицијској држави власт управног органа је схваћена као средство за постизање постављеног циља; у законској држави власт управног органа представља средство за постизање циља предвиђеног законима и другим најважнијим државним изворима права. У законској држави, уз то, контроли рада управе посебно доприноси успостављање уставно-судске контроле и одговарајућих правних механизма за њено спровођење. Установа управног спора, предузимање на закону заснованих процесуалних и материјалних радњи и друге сличне мере представљају само неке важне кораке који имају за циљ да оживотворе идеју законске државе. Законска држава, међутим, није могла да спречи два екстрема у вези с радом управе: једном управу са широким овлашћењима у закону, а други пут управу ограничену више него што је то захтевала природа послова који су јој предати у надлежност. То је натерало правне писце да и законску државу, коју су противстављали држави са законима, прогласе "шупљом законском формом" (9).

Оваква оцена учинка законске државе може се објашњавати на различите начине. Па, ипак, разлоге треба пре свега тражити у стварности законске државе, која се само једним делом приближила прокламованим правним, политичким и идеолошким циљевима. Таква половичност у захвату довела је до тога да је управа у законској држави врло брзо повратила привилегије које је имала у полицијској држави. Уз то, променљива садржина материјалног појма законске државе

(8) М. Ч. Марковић, *Правна држава*, Београд, 1939, стр. 22. На сличан начин поменуто разлику подвлачи и Ф. А. Гарнер у *Administrative Law* (1979, стр. 26-28).

(9) И. Крбек, *Законитост управе*, Загреб, 1936, стр. 49.

проширила је већ у прошлом веку обим овог појма и на сасвим аутократске режиме. Разлог напуштању законске државе, најзад, треба тражити и у разочараности правних писаца - претеча и отаца таквог правног облика државе. Па ипак, у законској држави је први пут снажно истакнут општеобавезни карактер закона и афирмисане су идеје сигурности и једнакости.

У том смислу, законска држава је утрла пут настанку модерног појма правне државе.

Правна држава као трећи правни облик развијена је из законске државе, али се од ње разликује како по садржају и циљевима, тако и по друштвеним, политичким, правним и културним дометима. Правна држава је, другим речима, резултат победе схватања да право треба да влада над целисходношћу, па су и њени теоријски и практични домети другачији. Основни принцип правне државе јесте да правна правила све док важе имају подједнаку обавезну снагу и за управљаче и за оне којима се управља (10). На тај се начин спајају у правној држави две важне идеје: идеја о правној обвезаности суверена и филозофски индивидуализам схваћен и интерпретиран кроз постојање и гарантовање грађанских слобода и права.

Идеја о "омнипотенцији" правне норма и "*ratio iurisa*" над "*ratio statusom*" у правној држави су посебно довођени у везу са радом судских и управних органа. Наиме, један од основних постулата правне државе јесте независно судство. Повињавање закону сада се схвата као "прва врлина судијина", а законитост као "благо за које, као и за свако друго благо, вреди да се боримо ако желимо његову корист" (11). Према мишљењу великог броја правних писаца, почев од Лабанда и Лутолда, правна је она држава у којој постоји изграђен систем правних и законских норми, у којој су судови независни, у којој законодавац суверено доноси законе и управа се у свом раду првенствено руководи начелом законитости (12). Правни писци се, исто тако, слажу да у правној држави правна правила морају у строгом смислу речи да подједнако обавезују све њене субјекте. За Аншуца то је "нарочита сврха начела законитости управе" (13), док је за Јелинека правна само она држава где је сама "управа сведена на строги правни поредак" (14). Идеја правне државе сусреће се и у нашој нововековној политичко-правној мисли, почев од Боже Грујовића, а пре тога у *Душановом законику* (15).

Схватањима о правној држави својствено је, поред истицања независности судства и везаности управе за законе, и својеврсно пре-

(10) М. Ч. Марковић, *Правна држава, исто*, стр. 6.

(11) Р. Јеринг, *Циљ у праву*, књ. II, Београд, 1894, стр. 382.

(12) И. Крбек, *Истинитост управе, исто*, стр. 3-4.

(13) Anshütz, *Encyklopädie Holtzendorf-Kohler*, стр. 593.

(14) Г. Јелинек, *Управно право*, књ. I, Београд, 1940, стр. 79.

(15) М. Ђорђевић, *Уставни развитак Србије у Првом српском устанку*, у: *Зборник радова о судству и законодавству у Првом српском устанку*, Београд, 1979, стр. 31-35. и *Душанов законик* (посебно чланови 171. и 172), приређивач Н. Радојчић, Београд, 1960, стр. 134-135.

плитање легитимности са законитошћу. Том приликом, заговорници демократске правне државе ове две ствари спајају изводећи легитимност из законитости. Заговорници аутократске оријентације, пак, легитимност раздвајају од законитости, дајући у крајњој линији предност легитимности. Најпознатији такав покушај у овом веку учинио је у немачкој теорији Карл Шмит, који је дефинисао појам тзв. "националне правне државе" која је ослобођена свих "либералистичких примеса" које могу "потамнети... праву садржину правне државе" (16) а тим путем су се запутили и други национал-социјалистички писци, као, на пример, Келеројтер и Хубер. Инаугуришући, као и сам Шмит, фашистички тип правне државе, они су истицали да легитимност не зависи од законитости и да законитост није доказ за легитимност државне власти. Практичне последице оваквих учења састојале су се у теоријском припремању терена за рушење правне државе уопште (17).

Са пропашћу фашизма обнављају се идеје о правној држави "либерално-демократског типа". Нови дух демократије сусреће се у свим послератним научним радовима и правним документима, посебно у оним правним декларацијама које су одређивале садржину начела законитости по узору на англосаксонски модел државе владавине права (18). Сходно томе, правна држава се поново одређује као "генерални постулат друштва" (19) чији је задатак да "унапреди све човекове могућности" (20). Због тога државни захвати морају да буду "изузетни, мерљиви, предвидљиви и подложни објективној контроли" (21), а правне одлуке "етички добре и на моралу засноване" (22).

У савременој правној теорији правна држава није постала мање занимљива тема. Једно време изгледало је, наиме, као да је све што се могло рећи о правној држави већ речено, па је правна држава постала предмет посебног интересовања позитивно-правних дисциплина. Мир правне теорије није много помућен ни кад је правна држава постала посебан предмет интересовања из политичко-идеолошких разлога, посебно кад је доведена у везу с доктрином о људским слободама и правима. Тек појава нових научних дисциплина и бурне политичке промене у свету учиниле су да се, с једне стране, поново преиспитају дотле неспорне поставке правне теорије, а, с друге стране, старе поставке доведу у везу с новим идејама и новим изазовима с којима се сучељава правна држава. То је довело до занимљивог развоја, који у

(16) За Карла Шмита правна правила представљају "пре објекат или средство правног поретка, неголи елемент његова структуре" (*Legalität und Legitimität*, München und Leipzig, 1932, стр. 19).

(17) Упореди: Г. Радбрух, *Законско неправо и надзаконско право*, у: *Филозофија права*, Београд, 1980, стр. 287-289. и А. Р. d'Entrèves, *Legality and Legitimacy*, у: *The Notion of the State*, Oxford, 1967, стр. 141-153.

(18) Видети: *Quolloquium on the Rule of Law as understood in the West*, Chicago, 1959; *Делхијска декларација* из 1960. и *Act of Lagos* из 1961. Остали правни документи само употпуњују основне поставке начела законитости које су изложене у овим документима.

(19) Gneist, *Gesetz und Budget*, 1879, стр. 7.

(20) R. von Mohl, *Encyklopädie der Staatswissenschaften*, 1872, стр. 325.

(21) F. A. Garner, *Administrative Law*, исто, стр. 87.

(22) Nawiasky, *Allgemeine Staatslehre*, III, 1956, стр. 123.

новим условима идеју правне државе поново актуелизује и приказује у сасвим новом светлу. Наиме, поред поновног преиспитивања поставки о форми и садржини правне државе, правна држава се испитује или као организационо-информатички проблем и модел (23) или се као идеја и модел сучељава са социјално-политичким променама друштва средње и источне Европе (24) или се, као крајње "крхка идеја", доводи у везу са "изазовима" технолошког друштва развијеног Запада (25). Како год било, није тешко уочити разлику у погледу приступа идеји правне државе, која ни у својој постојбини много не личи на оно што је првобитно била.

Разноврсност која се придаје правној држави и њен ништа мање драматичан развој нису могли да одстране један формални и један садржински приговор који доводе у питање саму основаност и формално-логичку конзистентност правне државе и правну државу смештају у царство правних вредности.

Први приговор правној држави је формалног карактера и односи се на несклад који постоји између прокламоване опште обавезности права и правне обавезности суверена. Поменути приговор постоји и кад се обавезаност правом замени слободом у стварању права, јер се тад сучељава правна ограниченост аутономних правотвораца са правном неограниченошћу суверена као врховног правотворца. Другим речима, у средишту идеје правне државе налази се проблем како суверена, који је по дефиницији правно неограничен а често и правно неодговоран, довести у вези са правном ограниченошћу воља и општом правном одговорношћу. Најпознатији одговор, којим је требало отклонити овај проблем, дао је у другој половини прошлог века познати немачки правник Георг Јелинек теоријом о тзв. самообвезивању суверена. Према њему, идеја правне државе формално је очувана чињеницом да суверен стварајући право и самог себе њим обвезује, па је, због тога, и сам суверен под правом. Према томе, суверен није изнад права, већ је подређен праву, што је довољно за постојање правне државе у наведеном смислу. Јелинек, међутим, не казује да ли је правотворац под правом и кад, без ауторитета изнад себе, мења већ створене прописе онако како њему самом одговара. Због тога треба разликовати правну обавезаност грађана, њихових колективитета, па чак и правну обавезаност самих државних органа, од привидне обавезности суверена правом. Она се не заснива ни на "пранорми", како је Келзен предлагао нити на одговорности суверена пред "Богом и историјом", како је предвиђао пољски Устав у члану 6. из 1935. године, већ на моралу и интересима који претходе праву и одређују његову форму и садржину. Као што

(23) Видети: *Правна држава - порекло и будућност једне идеје*.

В. Кравјац, *Друштвена правила игре и право у перспективи теорије система*, у: *Правна држава - порекло и будућност једне идеје*, исто, стр. 13-20.

(24) У. Пројс, *Улога правне државе у трансформацији посткомунистичких друштава*, у: *Правна држава - порекло и будућност једне идеје*, исто, стр. 73-85.

(25) Е. Денингер, *Границе и угрожавања правне државе*, у: *Правна држава - порекло и будућност једне идеје*, исто, стр. 35-41.

може да се примети, самообвезивање суверена правом није никакво истинито правно обвезивање, па и Јелинеков покушај са поменутом теоријом више истиче него што ублажава противуречност која доводи у сумњу формално-логичку конзистентност правне државе.

Други приговор правној држави односи се на њену садржину. Наиме, правна држава се на првом месту представља као један оквир који може да се испуни разноврсном садржином, што на неки начин и саму правну државу приказује као "шупљу правну форму". Историјско искуство и различити филозофско-теоријски покушаји са одређивањем садржаја правне државе познају и бирократску правну државу, каква је била Аустро-угарска монархија, и демократску правну државу, каква су савремена развијена демократска друштва. Релативизам у погледу садржаја правне државе постоји, исто тако, и кад се тај садржај везује за одговарајуће правне вредности, кад, на пример, правна држава треба да омогући "човеков усправан ход" (26). У сваком случају, пут од Платонове замисли да људима треба да владају закони а не људи законима, и на примеру садржаја правне државе данас, изгледа значајнији по трајању те замисли него по њеној остварености. То приказује правну државу као творевину која, као и демократија, има своју посебну вредност само као оквир који се може испуњавати различитом садржином (27). Посматрана у својој "принципијелној чистоти", правна држава представља "пре једно жељено друштвено стање" него што представља "једну стварност која траје или можда крајњу сврху друштвеног развића" (28). Другим речима, правна држава има сталан садржај само кад постоји као правна вредност. Правна држава као правно искуство (тзв. позитивна правна држава) има, пак, променљив садржај који се може мењати у широком распону и у сваком погледу.

Оба поменута приговора правној држави нису истог порекла. Први приговор произлази у крајњој линији из човекове несавршености, а други из несавршености друштва. Њихово различито порекло, међутим, не умањује њихову оправданост која доводи у сумњу основаност традиционалне аргументације о правној држави. Та аргументација је данас на посебној проби кад се правна држава као правно искуство сучељава са новим "изазовима" (29) који су понекад такви да доводе у питање не само постојање какве-такве правне државе већ и било какво постојање државе и друштва као таквих.

Међу различитим изазовима правној држави посебно место припада претераном нормативизму, који, на дужи рок посматрано, демократску државу претвара у бирократску и, у крајњој линији, доводи до злоупотребе права и до правне аномије. Таква продукција прописа није случајна и није је тешко довести у везу са програмским и идеолошким изазовима, који у заостреним друштвеним неприликама доводе до тзв. ратоборне демократије. Претерани нормативизам и с тим

(26) Е. Блох, *Природно право и људско достојанство*, Београд, 1977.

(27) Б. С. Марковић, *Начела демократије*, Београд, 1937.

(28) Б. С. Марковић, *Начела демократије, исто*, стр. 10.

(29) Е. Денингер, *Границе и угрожавања правне државе, исто*, стр. 35-41.

у вези одговарајући програмски и идеолошки изазови, често праћени народно-историјским фолклором као заменом за истину, нису и једини изазови правној држави. Међу новим изазовима посебно место припада новим технологијама, које, нажалост, нису еколошке него антиеколошке. Посебан технолошко-еколошки изазов представља свеопште загађивање радиоактивним отпаcima у најширем смислу речи. Тзв. антинуклеарни покрети и нарасла свест становништва о апокалиптичној опасности још нису натерали светске моћнике да закључају Пандорину нуклеарну кутију. За сада се овај проблем решава тако што се из богатијих и еколошки загађенијих земаља легално и нелегално у сиромашније и још сасвим еколошки незагађене земље пребацују прљаве технологије и отпаци који их претварају у депоније.

Сучељавање правне државе са искуством нових изазова неизбежно намеће питање може ли правна држава да одговори таквим изазовима. Иако одговор на поменуте изазове не може бити једнак, као да је истини ближе тврдња да савремена правна држава почива на претпоставкама које не може да гарантује стварно већ само привидно, што правну државу и као правно искуство чини "шупљом правном формом". Ново је само то што се новим изазовима не одбацује већ користи мисао о правној држави. Злоупотреба идеје и мисли о правној држави треба, у ствари, да заклони и омогући стварања државе елите чија власт неће више морати да буде анонимна. Због тога је правна држава данас интересантна и за идеологе "новог поретка" и за правне научнике.

* * *

Правна држава као правна мисао и као правно искуство, није тешко запазити, због теоријских приговора и прагматичних изазова, представља истовремено и "не-правну државу". Стога правну државу треба схватити као покушај да се теоријским и практичним сукобима да потребан легитиман и законит облик. У немогућности да се таквом циљу одговори на потребан начин, налазе се и разлози за еволуцију од државе са законима до правне државе и за деволуцију од правне државе до државе са законима. То, међутим, не значи да треба одбацити идеју правне државе пошто је она одиграла изузетну улогу у преобликовању колективне свести, популарисању и правном утврђивању вредности које су блиске идеји правде и у чијем је средишту човек. То јесте и данашњи задатак правне државе.

Правна држава (или држава владавине права) као правна мисао и као правно искуство никад није остварена како је замишљена, али то не одузима смисао потрази за што бољом и за најбољом правном државом. Такав напор је једина залога да још нису напуштене главне цивилизацијске тековине из којих је и због којих је правна држава и настала. Другим речима, чак ако човечанство и није желело апсолутну правду,

сигурно је желело правну државу у којој је препознало важно средство
за остварење људске правде.

(Примљено 23. новембра 1992)

*Dr. Dragan Mitrović,
Assistant Professor of the Faculty of Law in Belgrade*

THE STATE OF LAW AS A LEGAL THINKING AND LEGAL EXPERIENCE

Summary

The state of law as a legal thinking and legal experience - due to theoretical objections and pragmatic challenges is, at the same time, a "non-law state". Therefore this notion should be conceived as an attempt to provide necessary lawful form to theoretical and practical conflicts. Since such goal is impossible to reach in an adequate way, the reason is found for the evolution of "state" with laws" up to the state of law", as well as for devolution of the state of law down to the state with laws. This, however, does not mean that the idea of state of law should be rejected, since it was instrumental in establishing collective awareness and values which were close to the idea of justice with the man in its center. This in fact is the present-day goal of the state of law.

The state of law (or the one of the rule of law) as a legal thinking and as legal experience has never been realized in the way it has been conceived originally. This, however, does not diminish the need for striving toward an ever better, and best, state of law. Such an effort is the only firm proof that principal civilisational achievements have not yet been abandoned, namely the ones which have been in the very foundations of the original idea of the state of law.

Key words: *Law. - State of law. - Rule of law. - Legal thinking. - Legal experience.*

*Dragan Mitrović,
chargé de cours à la Faculté de droit de Belgrade*

L'ÉTAT DE DROIT EN TANT QUE PENSÉE JURIDIQUE ET EXPÉRIENCE JURIDIQUE

Résumé

L'Etat de droit comme pensée juridique et comme expérience juridique représentée, ce qui n'est pas difficile de noter, en raison des remarques théoriques et des défis pragmatiques, dans le même temps un "Etat de non-droit". C'est pourquoi il faut comprendre l'Etat de droit comme une tentative de donner aux conflits théoriques et pratiques la légitimité nécessaire et une forme légale. En raison de l'impossibilité de répondre à un tel but de manière nécessaire, on trouve la raison de l'évolution de l'Etat avec des lois jusqu'à l'Etat de droit et de la dévolution de l'Etat de droit jusqu'à l'Etat avec

les lois. Cela ne signifie pour autant pas qu'il faut rejeter l'idée de l'Etat de droit en raison du fait que jusqu'à présent il a joué un rôle extraordinaire dans la transformation de la conscience collective, dans la popularisation et dans la définition juridique des valeurs qui sont proches de l'idée de la justice, au centre de laquelle se trouve l'homme. Cela reste l'objectif actuel de l'Etat de droit.

L'Etat de droit (ou l'Etat du règne du droit) comme pensée juridique et comme expérience juridique n'a jamais été réalisé de la manière de laquelle il a été conçu. Cependant, cela n'enlève pas le sens à la recherche de l'Etat de droit aussi bon que possible et du meilleur Etat de droit. Un tel effort est la seule gage que les principaux acquis de la civilisation en raison desquels l'Etat de droit a été créé n'ont toujours pas été abandonnés.

Mots clé: *Le droit. - L'Etat de droit. - Le règne du droit. - La pensée juridique. - L'Expérience juridique.*